

CONSTANTIN CIOPRAGA, UN UMANIST CU „SUFLETUL CUMPĂNIT”

CONSTANTIN CĂLIN*

L-am cunoscut când avea 42 de ani. „Cunoscut” e un fel de a zice; exact ar fi: am auzit de dânsul. Fusese președintele comisiei de admitere, iar eu, care nu veneam direct din liceu, ci dintr-o școală militară, unde studiasem tunurile de 120 mm și stațiile SON4, nu literatură și istorie, am legat – prin niște complicate deducții – norocul de a intra la Facultate (ba încă și cu bursă) de numele său, nu de al examinatorilor și, din acel moment, i-am purtat un sentiment de respect, care în timp nu s-a diminuat, ci s-a amplificat.

Ulterior, i-am descoperit și persoana. Până să-i audiez cursul, pe care îl preda studenților din anul al patrulea, l-am văzut de zeci de ori pe culoarele Universității, pe stradă, la teatru. Purta vestoane de culori deschise, cămăși cu gulere și manșete impecabile, cravate armonizate cu grijă. La început mă frapa mersul său lin, cu pași mici, prudent, și faptul că avea aproape totdeauna mâinile ocupate cu o mapă, cu o servietă, cu un dosar, cu o carte. Când îl salutăm, răspundea precipitat, cu o tresărire subită, parcă trezit dintr-un gând, sau – foarte rar – cu un surâs fugitiv, politic. Fără a fi distant, Profesorul era totuși reticent și expeditiv. Pentru el – am înțeles asta mai târziu – timpul avea o altă valoare decât pentru ceilalți: trebuia să se grăbească, să recupereze niște ani pe care istoria recentă i-i confiscase.

Pe profesori îi cunoști cu adevărat, aproape întotdeauna, abia după ce te-ai despărțit de ei. Viața le modifică imaginea, rolul, importanța. Îi uiți pe cei ce stagnează, îi urmărești pe cei ce progresează. Dacă relativ la profesorul Constantin Ciopraga aș fi rămas la impresiile din facultate, ar fi însemnat prea puțin. Cursul pe care ni l-a ținut a fost doar parțial revelator pentru calitățile sale. Câteva prelegeri (despre simbolism, Sadoveanu, Hortensia Papadat-Bengescu etc.) mi-au arătat totuși că omul de la catedră – distins, sobru, imobil, cu vocea scăzută – nu era dintre cei obișnuiți: dovedea o percepție fină a literaturii, vedea și auzea în texte ceea ce ochii și urechile noastre nu sesizau. Poemele și prozele despre care vorbea se laminau în definiții cu rezonanțe subtile, se asociau cu realizări din câmpul altor

* Universitatea „Vasile Alecsandri”, Bacău, Calea Mărășești, nr. 157, România.

arte, prezentau fațete a căror existență n-o bănuiam. De la pupitrul său, istoria literaturii era altceva decât derulare de biografii și rezumate de opere: problematizare, analiză și sinteză, făcute cu instrumente diverse. El nu căuta să capteze atenția cu mijloace retorice, nu schița fraze hortative, nu anima, nu moraliza, nu improviza. Expunea aproape linear, într-o formă elaborată, aceeași cu a articolelor și studiilor pe care i le citeam în „Iașul literar” și „Viața românească”, rezultatele cercetărilor și meditațiilor proprii legate de literatura secolului XX. Emisia sa era calmă, egală, indiferentă la efecte. Unii, insensibili la farmecele registrului mijlociu, o considerau monotonă. Însă cine era atent putea desprinde nu doar niște cunoștințe, ci și o manieră critică.

Ajuns în învățământ, când unii se lăudau în fața mea că i-au audiat pe G. Călinescu și Tudor Vianu, mi s-a părut loial să mă declar elev al lui Constantin Ciopraga, deși, nu o dată, mi s-a replicat că nu-i cea mai strălucită carte de vizită. „Ce dacă a fost lector la Sorbona?”. Mi-aduc aminte de o seară furtunoasă în care m-am întâlnit cu Al. Piru pentru el, pentru Al. Dima și pentru alți universitari ieșeni. Temutul critic și istoric literar avea obiceiul să facă, pentru încântarea galeriei, demonstrații de „mitraliere”. Discrimina la modul scandalos, amuzându-se. Și, trebuie adăugat, nu era singurul dintre filologii bucureșteni care discuta cu superioritate despre ieșeni.

Cum nimeni nu-i „profet în țara sa”, de-a lungul anilor am auzit obiecții la adresa Profesorului și din partea unor intelectuali de pe Bahlui, inclusiv a unor membri ai Catedrei pe care o conducea. I se reproșa atitudinea *juste-milieu*, care, cică, îi favoriza pe cei mai puțin merituoși, consecvența mecanică față de programul personal zilnic, „răceala”. E adevărat, felul său protocolar, ceremonios (atât în contactele directe, cât și – aveam să remarc – în corespondență) ținea la distanță, inhiba. Favoarea de a-i intra în intimitate era mai rară decât intrarea preotului în „sfânta sfintelor”. Totuși, l-am surprins, de mai multe ori, în ipostaze de umanitate caldă, convivială. Almanah Gotha al Iașilor, povestea despre oameni și case, prețuia cu știință de gourmet bucatele și vinurile bune, se înveselea la petreceri și se întrista la praznice. Nici vorbă de „monotonie” și „răceală”!

Ignorând malițiozitățile și contestațiile de acest tip, am perseverat în admirația pentru om și scriitor, considerat exemplu de constanță și de eleganță. Temeiul ei l-a constituit convingerea că el a fost moral în toate actele sale, demn și decent în egală măsură. Deși avea conștiința relativității lucrului său, îndemna la abnegație, la muncă neîntreruptă, eroică. Melancoliilor (vizibile pe „ecranul [său] interior”, în versuri) le opunea priveliștile tonice ale naturii: „pădurea și apa sunt leacuri”. Era un umanist cu „sufletul cumpănit”. Iubea versanții luminoși ai literaturii, operele edificante, care descriu „experiențe substanțiale” și degajă „brize etice”. Aproape totdeauna pozitivă, critica sa e, în esență, o formă de adeziune. Nu avea voluptatea de a căuta noduri în pânza altora, pornirea de a vâna și sancționa greșeli de amănunt. Reduse ca importanță, când totuși există, dezacordurile,

rezervele, corecțiile sunt formulate discret, fără plăcere. Obiectivele sale erau cu totul altele: să evidențieze tipologii estetice, omologiile dintre opere, „afinitățile interne”, „relațiile de adâncime”. „Marea artă pune pe gânduri”, afirmă într-un loc. Paginile sale au, de aceea, ample deschideri meditative, un punct de plecare adecvat, cu lungi reverberații. Echilibrată în judecăți, rafinată, critica sa are drept țință descoperirea unor „adevăruri acceptabile”. Profesorul evita exagerările, exclusivismul, „optica unidimensională”, ipotezele hazardate, sfidările „locurilor comune”, răstălmăcirile. Demersurile sunt călăuzite de discernământ și circumspecție: „nicio idee fără acoperire”! Prudența și relevanța nu sunt – cum s-a bănuț – o consecință a lipsei de curaj, ci a ororii de controverse inutile, de scandal, de „spectacol” sau de palinodii.

Exemplar prin linia lui dreaptă, fermă, continuă, drumul Profesorului Ciopraga a fost semnul unei vocații constructive și al unui program atent chibzuit, urmat cu rigurozitate, etapă cu etapă. Între *Calistrat Hogaș* (1960) și *Caietele privitorului tăcut* (2001), a scris peste zece volume de critică și istorie literară, poezie și proză, între acestea două capodopere de sinteză justă și analiză fină (*Personalitatea literaturii române* și *M. Sadoveanu, fascinația tiparelor originare*).

În Iași, dar și în lumea academică din țară, treptat, numele *Ciopraga* a ajuns să însemne un tip de reacție intelectuală: seninătate și noblețe, comprehensiune și cordialitate, măsură și ponderație. Stilul era omul, iar acesta se înscrie printre criticii – puțini la număr – care au un stil. În ce constă el? Într-un dozaj ingenios de reflexivitate și spirit evocator, în respectul tuturor proporțiilor și simetriilor. Tot ce spune e *réfléchi*, pertinent, înțelept. Nici un fel de exces, nici o duritate. Indiscutabil, există un fel particular al său de a privi viața și literatura: calm și profund. Monografist prin excelență, a reconstituit cu acuratețe, într-o manieră sugestivă, atmosfera unor mari opere și climatele în care acestea au apărut. Evocatorul e un pictor de vaste compoziții și, totodată, un pictor de subțire. Monumentalist și miniaturist! Vederea panoramică, largă nu exclude atenția asupra detaliilor; la fel, reflecția, trasă în formulări aforistice, nu sterilizează interesul pentru portret. În fiecare din lucrări există o concordanță a conținuturilor cu mijloacele. Relevând „farmecul” scrisului altora, Profesorul lăsa vederii și propriul său ideal: o scriitură plastică și muzicală. Familiarizat cu ea, când îi deschid cărțile, îl aud. Frazele sale sunt limpezi, precise și nuanțate; într-un cuvânt memorabile. Din păcate, într-o societate agitată și zgomotoasă, cum încă e a noastră, asemenea calități rare nu sunt apreciate la prețul pe care îl merită. Cu garanții de viitor într-însul, „modelul Ciopraga” este valabil pentru timpurile așezate, pe care încă mai sper să le vedem.

Străin de spiritul de reclamă, Constantin Ciopraga a trecut prin viață pe cât de distins, pe atât de discret, lăsându-le, probabil, la nu puțini, impresia că a fost un sedentar cu regim uniform, previzibil, banal (casă – bibliotecă – facultate – redacție) și fără „biografie”. Or, lucrurile nu au stat chiar așa. Biografia sa a avut consistență,

varietate și dramatism. În plină maturitate, a traversat cele mai frământate perioade ale secolului XX. Trimis, în 1941, pe frontul de Răsărit, a căzut prizonier, trăind „scene dantești”, teribile. Supraviețuitor al lagărelor, s-a încadrat apoi în ordinea intelectuală a epocii postbelice, iar odată chemat la Universitate, și-a construit „piesă cu piesă”, ținând cumpănă între datoria față de instituție și cea față de sine, o carieră didactică solidă, impunătoare, ajungând să reprezinte, în mod eminent, un loc și un timp, lașul universitar din ultimele patru decenii ale veacului trecut, devenind o referință greu de ocolit.

Cărțile sale poartă, cel mai adesea, mențiunea finală „Văratec” sau „Iași – Văratec”, ceea ce poate duce la ideea că a cam stat locului. Ultima, *Caietele...*, arată însă, că a străbătut o bună parte din lume: Europa aproape în întregime, ceva din Orientul Apropiat, Mexicul. „Arhiva [sa] de amintiri” de călător e plină cu numeroase amănunte care-l definesc ca un spirit cuprinzător, avizat, complex.

Profesorul avea credința – mărturisită într-o scrisoare – că „nimic nu rămâne după noi decât ceea ce înobilează”. Pe lângă operă, de la dânsul au rămas și lecțiile de comportament civilizată, european. A fost unul dintre cei mai punctuali oameni pe care i-am cunoscut. Paradoxal, punctualitatea sa era consecința numeroaselor „obligații” ce-i reveneau, a „lipsei (permanente) de timp”. Timpul – mai exact criza lui – a fost marele regulator al activității sale. Nevoia de timp l-a disciplinat, l-a mobilizat, i-a alimentat speranțele și s-a transformat până la urmă în încredere în timp. Exemplul său e cel al folosirii la maximum a acestuia, a permanentei responsabilități față de el. Cert, o productivitate de mărimea celei ce a avut-o nu poate fi explicată decât printr-o întrebuintare judicioasă, economică a timpului, posibilă (aspect de asemenea paradoxal) datorită politeții, o pavază care l-a ferit de intruziuni, păstrând totuși relațiile cu ceilalți în limitele amabilității. Acest fel de a proceda era legat intim de etica sa, una axată pe „evitarea spiritului de castă”, a boemei și coteriilor, care sunt cronofage și derutante. Manifestările care îl caracterizau pot să nu placă unora, să fie interpretate tendențios, însă – cert – numai independența asigură continuitatea șantierelor intelectuale. Al său a funcționat până în ultima zi a vieții.

CONSTANTIN CIOPRAGA, A WELL-BALANCED SCHOLAR

ABSTRACT

The author, a former BA and PhD student of Constantin Ciopraga, evokes his magister's qualities as both as a dedicated professor and outspoken supporter of Romanian humanities, as well as a literary critic, writer and member of the community.

Keywords: *literary history and criticism, aesthetics, national literature as a concept, artistic awareness*

B. STUDII, ARTICOLE, NOTE

